

Рубашенко Микола Анатолійович
асистент кафедри кримінального права
№ 1 НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат
юридичних наук

МЕЖІ КОНКУРЕНЦІЇ НОРМ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ СТАТТЯМИ 109 І 110 КК УКРАЇНИ

У тезах розглядаються проблеми співвідношення злочинів, передбачених статтями 109 і 110 КК України. Установлено, що вказані статті можуть перебувати в конкуренції загальної та спеціальної норм; визначено межі такої конкуренції.

In the theses, investigated the problems of correlation of crimes in Articles 109 and 110 of the Criminal Code of Ukraine. It is proved that these articles may compete between themselves as general norm and special norm; the boundaries of this competition are defined.

Ключові слова: посягання на територіальну цілісність України; публічні заклики; дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

1. Складність питання співвідношення посягання на територіальну цілісність і недоторканність України з діями, вчиненими з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади обумовлена тим, що ці злочини посягають на один і той самий родовий і видовий об'єкти злочину, частково співпадають за іншими ознаками складів злочинів, констукціями останніх. Обидва злочини ма-

ють екстраординарну природу – суб'єктивні ознаки окреслюють об'єктивні, а склади цих злочинів побудовані на основі «фінальної» теорії дії, утворюючи «екстра (супер) усічені» склади. У літературі навіть указується, що під діями, учиненими з метою насильницької зміни конституційного ладу (ст. 109 КК) можна розуміти й порушення цілісності і недоторканності території [2, с. 5].

2. Порівнювані злочини різняться насамперед за основними безпосередніми об'єктами, якими виступають: за ст. 110 КК – національні відносини з охорони цілісності території України, а за ст. 109 КК – відносини з охорони основ конституційного ладу та основ функціонування державної влади. Зважаючи на те, що в межах доповіді не можна висвітити питання кримінально-правового розуміння конституційного ладу загалом, звернемо увагу принаймні на те, що в будь-якому разі положення ст. 2 Конституції України про те, що «територія України є цілісною і недоторканною» і «суверенітет України поширюється на всю її територію», безспірно характеризують основи конституційного ладу України. А якщо цілісність території України належить до основ конституційного ладу України як їх складова частина, то будь-яке посягання на цілісність України автоматично стає посяганням і на основи конституційного ладу, однак не кожне посягання на конституційний лад є посяганням на цілісність території.

При кваліфікації тих дій, що посягають на територіальну цілісність України, урахуовуючи зазначене співвідношення об'єктів, виникає необхідність співставлення ознак об'єктивної сторони зазначених складів злочинів. Зокрема, у ч. 1 ст. 109 КК мова йде тільки про дії з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу та відповідно змову на участь у таких діях, а в ч. 2 ст. 109 КК про заклики, змістом яких є саме такі дії. Тобто, ст. 109 КК України охороняє конституційний лад тільки від насильницької його зміни чи повалення, обмежуючи коло можливих посягань за способом порушення цілісності території та способом учинення тих дій, до яких закликається адресат (зміст закликів). Стосовно посягань на територіальну цілісність України (ст. 110 КК) таке обмеження не передбачено.

Зазначені вище особливості співвідношення цих злочинів за об'єктивними ознаками дозволяють визначити *межі конкуренції норм*, передбачених статтями 109 і 110 КК: 1) конкуренція не виникає, якщо вчиняються дії, що спрямовані на інші складові частини основ конституційного ладу, ніж цілісність території України чи заклики до таких дій, адже вони

взагалі не передбачені ст. 110 КК (об'єкт за ст. 110 обмежений виключно територіальною цілісністю); 2) конкуренція не виникає також і в разі вчинення дій з метою *ненасильницької* зміни меж території України, а також публічних закликів до таких дій чи розповсюдження матеріалів із такими закликами, оскільки такі дії не передбачені ст. 109 КК (обов'язкова ознака – насильницький спосіб). Таким чином, *конкуренція між порівнюваними нормами виникає тільки в разі вчинення дій з метою насильницької зміни меж території України, публічних закликів до цих дій чи розповсюдження матеріалів із такими закликами*, оскільки вони одночасно підпадають під ознаки складів злочинів, закріплених як ст. 109 КК, так і ст. 110 КК, тобто *тільки в частині охорони цілісності території від насильницьких посягань*.

3. Очевидно те, що одна з цих норм є загальною, а інша спеціальною. Однак питання про те, яка норма є загальною, а яка спеціальною ускладнено тим, що за ч. 1 ст. 109 КК передбачено більш суворе покарання, ніж за ч. 1 ст. 110 КК. Виходячи з цього в літературі висловлена думка про те, що при такій конкуренції слід застосовувати ч. 1 ст. 109 КК як спеціальну норму, яка виділена за ознакою застосування насильства [1, с. 68–69]. На наш погляд, навпаки, спеціальною нормою є посягання на територіальну цілісність України (ст. 110 КК), тому що ця норма виділена за ознаками об'єкта злочину і саме в ній законодавець надав спеціальну законодавчу оцінку такому посягання, визнавши його злочином незалежно від того, чи застосовується насильство, встановивши диференціацію відповідальності з посиленням покарання аж до довічного позбавлення волі, чого не передбачено в ст. 109 КК. Тому вважаємо, що *при конкуренції статей 109 і 110 КК слід застосовувати ст. 110 КК, яка передбачає спеціальну норму*. Інша справа, очевидно ст. 110 КК потребує встановлення диференціації відповідальності, зокрема в частині перетворення насильницьких посягань на територіальну цілісність України на кваліфікований склад злочину.

4. Поряд з цим слід мати на увазі, що існують такі посягання, які не передбачені ст. 110 КК, а кваліфікуються за ст. 109 КК і при цьому мають певний зв'язок з об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК.

По-перше, ідеться про інші, ніж зазначені в ст. 110 КК посягання на територіальну цілісність України, посягання на територіальну недоторканність України, оскільки «територіальна недоторканність» є більш широким поняттям, ніж «територіальна цілісність». *De lege lata* такі посягання частково підлягають кваліфікації за ст. 109 КК.

Зокрема вчинення дій з метою приєднання всієї території України до складу іноземної держави всупереч ст. 5 Конституції України (в т.ч. й на-

сильницьким шляхом), публічні заклики до цих дій та розповсюдження матеріалів із такими закликами – мають кваліфікуватися за ст. 109 КК як дії, спрямовані на повалення конституційного ладу. Унаслідок приєднання всієї території України до складу іншої держави, без вираження на те волі Українського народу, фізичні параметри предмета злочину – території України не змінюються, а межі території (державного кордону) взагалі ліквідуються. Територія у всій своїй цілісності стає територією, формально та/або фактично приналежною іншому суб'єкту. Тому дії, які безпосередньо спрямовані на позбавлення України всієї території (або прав на всю територію) не здатні порушити територіальної цілісності, але при цьому вони підпадають під «дії, вчинені з метою повалення конституційного ладу», що передбачені ст. 109 КК.

Те ж саме можна сказати й про дії, спрямовані на приєднання України до складу федеративного чи іншого подібного утворення, сутністю якого є передача основних суверенних прав певному наднаціональному суб'єкту без вираження на те волі Українського народу на всеукраїнському референдумі, незалежно від того, чи обмежується певним чином право виходу за рішенням окремого цього суб'єкта в будь-який момент, чи ні. Так само це стосується й перетворення всієї України на утворення конфедеративного типу, без вираження на це волі всього народу. Це пов'язано з тим, що конфедерація є союзом держав – державним суверенітетом володіють не сама конфедерація, а її члени (суб'єкти). Тобто перетворення України на конфедеративне утворення, де наприклад, кожна область наділяється власним верховенством, фактично означає не зміну меж території України, а їх повну ліквідацію.

Кваліфікація інших, ніж зазначених у ст. 110 КК, посягань на територіальну недоторканність України за ст. 109 є частковою тому, що цією статтею охоплюється лише насильницьке посягання. Тому існує необхідність розширення спеціальної норми, передбаченої ст. 110 КК, шляхом включення до неї таких дій. Реалізація цієї пропозиції дозволить уніфікувати підхід до встановлення кримінальної відповідальності за однорідні суспільно небезпечні дії та диференціації такої відповідальності, охопити ст. 110 КК як насильницькі, так і ненасильницькі посягання на територіальну недоторканність України, що відповідає характеру і ступеню їх суспільній небезпечності [3, с. 216–219].

По-друге, ідеться про дії, які нині не охоплюються ст. 110 КК і водночас вони не є зазначеними іншими посяганнями на територіальну недоторканність України. Зокрема, це стосується дій, спрямованих на федера-

лізацію України – перехід від унітарного до федеративного державного устрою, або на її децентралізацію – перехід окремих повноважень від центральної влади до органів місцевого самоврядування. Такі дії хоч і пов’язані певним чином з територією України, однак за своїм характером не є посяганням на територіальну цілісність і територіальну недоторканність України і тому можуть кваліфікуватись за ст. 109 КК за умови наявності в них насильства та інших ознак складу злочину.

На підставі вище викладеного можна зробити короткий підсумовуючий *висновок* злочини, передбачені статтями 109 і 110 КК, різняться за своїми об’єктивними ознаками: основними безпосередніми об’єктами, юридичним значенням способу вчинення дій, змістом закликів. Кримінально-правові норми, передбачені статтями 109 і 110 КК можуть перебувати: а) у відношенні суміжності (часткового збігу окремих чи більшості ознак, при якому вчинене все ж підпадає тільки під одну із статей), б) у відношенні конкуренції (повного збігу ознак складу, унаслідок чого вчинене одночасно охоплюється обома статтями). В останньому випадку застосується спеціальна норма, передбачена ст. 110 КК.

Список використаних джерел та літератури:

1. Батиргарєєва В. С., Нетеса Н. В. Щодо проблеми визначення кримінально караних форм сепаратизму. *Право і безпека*. 2014. №1. С. 65–70.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2-х ч. / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. Ч. Особлива. 941 с.
3. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: монографія. Харків: Право, 2016. 286 с.

УДК 343.1
ББК 67.311
Д70

Редакційна колегія:
В. В. Федосєєв (головний редактор),
М. В. Членов (заступник головного редактора),
А. А. Козут, О. В. Косьмін, Л. М. Леженіна

*Матеріали друкуються в авторській редакції.
Редаколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику.
Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.*

Д70 **Досудове** розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 20 жовт. 2017 р.) / редкол.: В. В. Федосєєв (голов. ред.), М. В. Членов (заст. голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2017. – Вип. 9. – 266 с.

ISBN 978-966-937-270-3

До збірника ввійшли тези доповідей, виступи науковців, практичних працівників та курсантів, присвячені проблемам розслідування злочинів, удосконаленню кримінального процесуального, кримінального та інших галузей законодавства України.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 343.1
ББК 67.311

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,
телефон/факс (057) 700-34-55
E-mail: ipuk@ssu.gov.ua

ISBN 978-966-937-270-3

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Інститут підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017